

'O fa'amatalaga e uiga i
Tupe Fesoasoani mo
Fa'asivili / Fa'ale'āiga

'O le ā le tupe fesoasoani fa'asivili/fa'ale'āiga?

'O le fesoasoani lea mo le totogiina o matā'upu tau fete'ena'iga tōtino ma fa'afitāuli e lē solitulāfono e ono 'ave i le fa'amasinoga. 'Āfai e iai sou fa'afitāuli ma e lē mafai ona totogi se lōia, e ono mafai ona maua e ala mai i le tupe fesoasoani. E ono e toe totogi se vāega po'o le aofa'i atoa o le tupe fesoasoani.

Fa'amata e talia a'u mo tupe fesoasoani?

E faia e le 'Ōfisa o 'Au'aunaga o mea Tauletulāfono (Legal Services Agency) le fa'ai'uga e fua i mea nei:

- le tūlaga o au mea tau tupe
- le tau aofa'i o lau matā'upu
- o le a le ituaiga fa'afitāuli fa'aletulafono olo'o iai
- pē fa'amata e tonu ma tatau mo lau matā'upu e fa'aaauau.

'O ā fa'amatalaga e tusia i le pepa talosaga mo le tupe fesoasoani?

- Lou tuātusi ma le nūmera o lau telefoni i le falefaigāluaga ma le fale.
- Lou aso fānau.
- Au tupe maua i le 12 masina 'ua te'a nei.
- Ni au tupe teu 'olo'o iai.
- Le tau aofa'i o au 'aseta fa'apitōa 'olo'o iai, e pei o lou fale ma le ta'avale.
- Ni tupe 'olo'o e nofo 'aitālafu ai.
- Le aofa'i o tamaiti 'olo'o fa'alagolago le tausiga iā te oe.
- 'Āfai 'olo'o iai sau pa'aga (fa'apouliuli/fa'aipoipo/tane ma le tane/fafine ma le fafine) e mana'omia fa'amatalaga tutusa o a latou mea tau tupe.

'Āiseā e fia iloa ai e le 'Ōfisa nei mea?

'Ina 'ia mafai ona faia se fa'ai'uga tonu pē mafai ona 'e maua le tupe fesoasoani, le aofa'i 'e te mana'omia e toe totogi ma fa'apēfea ona faia peimani.

'O ai e mafai ona fesoasoani ia te 'au mo le talosagaina o le tupe fesoasoani?

E fa'atumu e le lōia 'olo'o galue mo ē e maualalo a latou tupe maua le pepa talosaga. E fa'aigoa e le 'Ōfisa nei lōia o "fesoasoani lisiina" (listed providers). 'Āfai 'ua iai sau lōia, fesili po'o ia o se fesoasoani lisiina. 'Āfai e leai, e mafai ona maua sau lōia 'olo'o galue mo ē e maualalo a latou tupe maua mai le 'upega o feso'ota'iga a le 'Ōfisa, le www.lsa.govt.nz. E mafai ona 'e talanoa i lau ofisa o 'Ōfisa o 'Au'aunaga o mea Tauletulāfono, Nofoga a le Komiuniti o Mea Tauletulāfono (Community Law Centre) po'o le Nofoga o Fautuaga e Leai se Totogi (Citizens Advice Bureau) 'olo'o latalata ane po'o ai e mafai ona fai ma ou sui – nūmera o telefoni ma tuātusi 'olo'o i le tusi telefoni.

Fa'amata 'ou te totogiina se mea?

E ono te totogia se vāega tupe ('o se "tupe toe totogi") aga'i i lau tupe fesoasoani. 'O le aofa'i o le tupe 'e te toe totogi e fa'atatau i le tūlaga o au mea tau tupe ma le tau fa'apea le fa'ai'uga o lau matā'upu. 'Ole'ā ta'u atu e le 'Ōfisa o 'Au'aunaga o mea Tauletulāfono le maualuga o le aofa'i e te ono toe totogiina mai pe'ā logo atu oe 'ua maua lau tupe fesoasoani. E ono mana'omia le amata vave o le tupe toe totogi.

E mafai ona fesili atu le 'Ōfisa i auala 'ese'ese e toe totogi mai ai le tupe, e pei o le fa'avaega, totogi atoa, po'o le taimi e fa'atau atu ai lou fale po'o se isi mea tōtino. E te ono totogi mai i 'auala e sili atu ma le tasi.

'Āfai e iai sou fale fa'atau po'o nisi mea tōtino, e ono faia e le 'Ōfisa se "'aitālafu" i lau mea tōtino e fa'amau ai le peimani. 'O le aitālafu e pei o le maliega o le nonōgatupe. 'Ole'ā faia au peimani pe'ā fa'atau atu au mea tōtino.

E lē toe totogi maia le tupe fesoasoani pe'āfai e fa'aaogā mo mea nei:

- poloa'iga mo puipuiga fa'asaga i sauāga i totonu o 'āiga
- "ma'i fa'atūina" i lalo o le Tulāfono mo le Gasegase o le Māfaufau (Sa'ilililiga ma Togafitiga e Ao ona Faia – Compulsory Assessment and Treatment) 1992
- "tausiga fa'avaeina" i lalo o le Tulāfono mo le Māfaufau Lē 'Ato'atoa (Intellectual Disability) (Tausiga ma le Toe Fa'amalosi e Ao ona Faia – Compulsory Care and Rehabilitation) 2003.

'O ā mea 'ou te alu ma 'ave i le ma feiloa'iga ma le lōia?

- So'o se tusi po'o ni pepa e uiga i lau matā'upu.
- Fa'amaoniga o tūlaga o au mea tau tupe e pei o peisilipi, tupe totogi i le mālō (pe'āfai e iai sou fale fa'atau).

E fa'apēfea ona 'ou iloa pē maua sa'u tupe fesoasoani?

'Ole'ā lafo atu se tusi e ta'u atu ai ia te 'oe 'ua maua pē 'ua e lē maua se tupe fesoasoani. 'Āfai 'ua e maua, o le a ta'u atu fo'i e le tusi le maualuga o le aofa'i 'e te toe totogi maia.

'Āiseā e tatau ai ona 'ou sainia le pepa?

'O lau saini e ta'u mai ai fa'amatalaga na 'e 'aumaia i luga o pepa e sa'o ma 'e te le'i tu'ua nisi mea tāua. E sā i le tulāfono lou saini 'ae 'e te iloa e iai ni mea i luga o le pepa e lē moni pē 'ua e tu'ua nisi mea tāua. 'O lau saini fo'i e ta'u mai ai 'ua 'e iloa e tatau ona ta'u i le 'Ōfisa pe'ā iai ni suiga i au mea tau tupe po'o ni suiga i tūlaga tau 'oe (fa'ata'ita'iga; 'ua iai se fa'aopoopoga o au tupe maua pē 'ua e si'itia i se isi fale).

'O le ā le mea e fai i fa'amatalaga e uiga ia te a'u?

E fa'aaogā e tagata faigāluaga a le 'Ōfisa fa'amatalaga tau 'oe sa 'e 'aumaia i luga o le pepa e fai ai lau talosaga mo tupe fesoasoani.

E fa'apēfea pe'āfai 'ua 'ou lē fiafia i le fa'ai'uga e uiga i la'u talosaga?

E mafai ona 'e fesiligia le 'Ōfisa e toe iloilo lana fa'ai'uga po'o lou fesili mo se iloiloa a le Komiti e Iloiloa Tupe Fesoasoani Fa'aletulāfono (Legal Aid Review Panel). Fesili i lē sa fesoasoani iā te 'oe i le talosagaina o le tupe fesoasoani e fesoasoani atu iā te 'oe.

Mo nisi fa'amatalaga, asiasi i le 'upega o feso'ota'iga
www.lsa.govt.nz